

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

Második félév, 7-ik szám.

Szerkesztői szallas.

h. v. á. a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók : Üllői-ut és 3 pipacsa sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap esütőtörkőn.

Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai szétküldéssel, félévre 5 ft. egész évre 10 ft.

Kiadó hivatal.

h. v. á. az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók : Egyetem-utca 4-ik szám.

SHAKESPEARE.

(V é g e.)

Ha Shakespearét a kitünő írókkal egy sorba helyezzük, ott épügy nem lesz helyén, mint nem volna köznapie emberek sorában. Ő megfoghatatlanul böles, míg a többiek érthetők. Értelmes olvasó bizonyos mértékig belé fészkelheti magát magát Pláton agyába és onnan gondolhat; Shakespearéba nem. Nála folyvást csak az előteremben maradunk. Ő kivitelen mint szöveg-alkotásban egyetlen. Senki nem képes a tökélynek magasb fokát képzelni egyikre nézve is. Ő legfelső határa az egyediség által megbírható művész-értelemnek. Határ-vonalán állt annak, mi írás által elérhető. — Páratlan bölcseségével hasonló lyrai és képzelő tehetség párosul. Köteményeinek személyeit oly határozott alakokkal és érzelmekkel ruházta fel, mintha azok épen laktársai lettek volna. Kevés férfi hagyta fenn jellemének oly határozott képét, mint milyenek az ő költött személyeiei. S mindezek époly zengzetes, mint jellemző nyelven szólnak. — Mégis, magas tehetségei soha nem ragadják oda, hogy pompázóan terjeszkedjék ki valami fölött, míg másfelől ment azon korlátolt-ságtól, hogy ugyanazon hurokat pengesse.

Az emberinek mindenágu eleven érzete, összes tehetségeit egyenlő fokra emelte. Beszélte el tehetséges férfival valamely eseményt : egyoldalúsága tüstént ki fog tetszeni. Bizonyos tapasztalatokkal, nézetekkel és szokások kifejezésekkel fog élni, melyek csak esetleges jelentéssel bírnak, és mindent úgy igyekszik rendezni, hogy azok

kívánata szerénti szint öltsenek. Egyik részt tul-tömi, míg a másikat soványon hagyja. Nem azt tartja szem előtt, mit követel a tárgy természete, hanem azt, mire képes az ő ereje. Shakespearének ellenben nincs egyoldalúsága, nincsenek kedvez-helyei; ő mindent kellő idejében és helyén ad. Nincsenek kedvez-eszméi, kiemelései, arabeskjei, módoros leírásai; nála lehetlen ez vagy amaz iránt előszeretettel fődözni fel; a nagyot nagyszerűen, a csekélyt alárendelten mondja meg. Bölcsességét nem kiáltja tele torokkal, se nem követeli, hogy az elismertessék. Hatalma olyan, mint a természeté, mely erőködés nélkül és ugyanazon törvények szerént emeli hegygyé a síkságot, melyek szerént a szappanbuboré-
kot röpíti légbé: egyiket époly kész-örömet teszi, mint a másikat. Ez oka folytonosan egyenlő erejének a bohózatban, tragoediában, elbeszélésben és szerelmi-dalokban. Ezen kiváltságos tulajdona okozza, hogy egyik olvasója sem engedi meg a másiknak, hogy műveit oly mélyen értse, mint ő.

Ezen önnylvánítási hatalom; jobban szólva : azon képesség, mely a dolgok legbensőbb lényegét zenévé és verssé birta alakítani; teszi Shakespearét a költők példányává és a metaphysikusok új föladatává. Ez az, mi neki a teremtmények sorozatában azon helyet mutatja ki, mely a föld szülöt-téi közt a legtökélyesebbet illeti : mint új időszaknak, magasabb, szebb állapotoknak látnokát. — Köteményei a dolgokat hiven

tükrözik. A kicsinységet pontosan, a nagyot egész terjedelmében tudta festeni; a szomorú és bohózatot egyik vagy másik iránti előszeretettel nélkül bírta adni. Kiviteli ereje hajsziál-pontos; szemszört, arc-redőt époly biztosan rajzol, mint hegynek szélvonalait, s mégis amazok is megállják a legszorosabb görösövi vizsgálatot is, mintha a természet által volnának alkotva.

Szóval, ő fő és kétségtelen bizonyítvánnyul szolgál azon állítás igaz voltára, hogy a költőiség lényege nem a több vagy kevesebb termékben és képen áll. Hatalma abban rejlik, hogy általában hű képet tudott teremteni. — Daguerre egyetlen virág képét tanulta meg jódos lapra lemásolni; aztán a képlevélt annyi tárggyal és annyszor ismételte, mennyiszor tetszett. Tárgy mindig van, csak a lemásoló tehetség hiányzik. Ez költőknél a legnagyobb tökélyben megvolt, s nála ugyan az egész világ lemásolhatta magát. — Orvos-féle rendelvénny arra, hogy Shakespeare készüljön, lehetlenség; de a dolgoknak zengeménynyé alakíthatása általa meg van mutatva. Lyrai ereje mindenik költeményének szellemében ott rejlik. Sonettjei, noha jelességük, drámáinak hátéje mellett, nem feltűnő: époly utánoszhatlanok, mint ezek. Mint egy tulvilági jelenésnél a hangok zengedelmé: olyan az ő darabjaiban a költői lények nyelve, — s époly lehetlenség volna csak egy tételét is jobbá alakítani, mint összes költeményeit. Noha darabjainak és az egyes verseknek nyelve oly hangzatos, hogy a fül gyönyörrel vonzatik figyelésre: mégis, oly teljesek azok gondolattal, úgy összefüggnek a megelőzettek és következőkkel, hogy a legszigorubb logikának is elég van téve. A felhasználott eszközök époly bámulatosok, mint a czélok, melyekre szolgálnak. Alárendelt leleményei, miket szegélyül használ arra, hogy a legtávolabb álló ellentéteket összekösse: már magukban egész költemények. Sehol nem érzi magát arra kényszerültnek, hogy leszálljon és gyalog menjen, mert lova vértúra ragadta; a kantár folyton kezében van, és lovagol.

Kezdetben a legszebb költemény is csak tapasztalat szüleménye volt. De mióta a gondolat nemcsak a tapasztalásból származik, azóta a költészeten nagy változás

történt. Müvelt férfi sokra viheti a versirási készséget; de költeményeinek sorai közül könnyen kilátjuk egyediségének történelmét. Ki ezzel némileg ismeretes, megnevezheti a személyeket, kiket az író föléptet: ez András, ez Rákhel stb. Így a tartalom prózára marad. Az ily költemény csak hernyó, nem színes pillangó. Ellenben, valódi költő lelkében a tények új gondolat-elemekké válnak s földi állományaitól megtisztulnak, eszményülnek. — Ily eszményítő erővel bírt Shakespeare a legnagyobb mértékben. — Festményeinek valódiságára és teljes kidolgozottságára nézve méltán mondhatjuk, hogy ő a dolgokat szívével tanulmányozta. E mellett csak árnyékát sem látjuk nála az öntetszelgésnek.

Egy, még királyibb jelleg-vonása is van. Értelmünk örök derűltségét, mi nélkül költő nem lehetni: minthogy a költészet végcélja a szép. Ő nem kötély-érzetből tisztelte az erényt, hanem szépségeért szerette. A világ szemlélete gyönyörrel töltötte lelkét. Férfiak, nők kellemes fényvel ömölten álltak szemei előtt; lelke vídamságot, föllegtelen derűtséget kölcsönzött a mindenségnek. — Epikurosz mondja: „A költészet annyira elbájoló, hogy a fölötti gyönyörében a szerelmes megelégedezik szerelme tárgyáról, és a dalnokok folyton derült kedéllyel bírnak.” — Homerosz egészen napugarakból áll; Chaucer vidor, s derült homlokát fenn hordja; és Saadi ezt mondja magáról: „Azon hír terjedt felőlem a távolban, hogy bűnbánóvá lettem; de hát ugyan mi közöm nekem a bálnakkal?” Még fejedelmibb és gondatlanabb Shakespeare kedélye. Már neve is örömmel tölti, s nemes önállásra emeli keblünket. Érintése által minden tárgy egészséget, hosszú életet nyer.

De hát mi lesz keblünknek mindent egybe fogó, végleges ítélete dalnokunkat és jöltveünköt illetőleg akkor, ha esendes bemélyedésünkben füleinket az ő hirnévének hangja előtt elzárjuk, s úgy vetünk számat vele? — A bemélyedés szigorú tanulmányt nyújt: költőt és hőst megmérlegelni tanít, s midőn Shakespeareval is ezt teszi, úgy találja, hogy még neki is van része az emberi tökélytelenségben.

Shakespeare, Homer, Dante, Chaucer — mindnyájan látták, ismerték az eszme fé-

nyét, mely a látható világban széthullámzik; tudták, hogy a fa nemcsak gyümölcsei által nyújt nyeresémet; a gabona nemcsak az által, hogy lisztet ad, és a föld, hogy megművelhetjük, utakkal hálózhatjuk: hanem, hogy mindezen tárgyak egy második és szebb aratást is nyújtanak lelkünknek úgy, mint örök gondolatoknak jelvényei, melyek kültermészeti rendeltetésük mellett, hallgatag értelmezését teszik az emberi létnek.

Shakespeare azonban e jelvényeket csak színezetül használja festményeire. Szépségünk megáll; azon túl sehol sem tesz egy lépést is, a mi pedig oly lángésznél kikerülhetlennek lenni látszik. E jelvények felső tartalmába, miből azok erejüket veszik, behatni nem akar; nem kérdezi: mi az, mi általuk kimondja magát? — Az elemek készen álltak rendelkezésére; ő játszó mulatságra használta azokat: ünnepély rendezője volt az emberiségnek. — Nem olyan-e ez, mintha valaki, tudományának méltóságos hatalmával, az üstökösöket és bolygókat, holdjaikkal együtt, örök utjokból kimagadná, csak azért, hogy egy ünnep estéjén azokkal a várost kivilágítsa, hirdetvén: „Ma nagyszerű tűzjáték!” De hát a természet emeltyűi, s azon hatalom, mely azokat fölfogni s céljaira használni képes, nem többre való, mint szivar-füstös utoza-szerenádokra? Lelkünkbe esendül a korának tárogató-szava: „Az ég és föld, s mi közöttük létezik, azt vélték, tréfás multság okáért vannak teremtvé?”

Mig észtehetség, és lélek-hatalomról van szó, nincsen a világnak férfja, kit Shakespeare mellé lehetne állítani. De ha egyedi élete után kérdezősködünk, hogy t. i. mik voltak annak alkatrészei, és fejlesztői, — mi nyereseményünk lesz körülte? Mi fölül tesz ő tanubizonyosságot; mi fölül áll jót? Mindaz nem egyéb, mint egy karácson-esti, vagy nyáreji mese! A Shakespeare-társulat egyiptomi halott-élete jut e-zembe, hogy t. i. „ő egy kedvetelt színész és gazda volt.” — Ezen adatot sehogysom birom egyeztetni műveivel. — Más, csodálatot költő férfiak oly egyedi és társadalmi életet éltek, mely

gondolataikkal viszonyban, arányban állott; ezen férfi ellenben egy megfjejtethetlen ellenmondatt. Ha kevésbbé lett volna nagy; ha csak szokott mértékét érte volna el a kitünő íróknak, a Bacon-, Milton-, Tasso-, Cervantesét: akkor magánéletét az emberélet főlhomályában nyugodni hagynók. De hogy az emberek embere, ki a lélektannak addig ismeretlen és széles mezőt nyitott; ki az emberi haladás lobogóját néhány ezer lépéssel elébb vitte, be a khaoszba; hogy egy ilyennek magán élete is nem volt bölcs! — és ezért már úgy kell megírva lenni a világtörténelemben, hogy: „a legnagyobb költő homályos és köznapis életet élt, és lángeszét arra használta, hogy a világot mulattassa!...”

Más férfiaknak is, papok- és látnokoknak, az izraeliták, germánok és svédek (Swedenborg) közt ugyanazon tárgyakon csüingöttek szemek, és be is láttak azoknak legbensőbb lényegébe. És mi eredménye lett látásuknak? Az, hogy látmányuk szépsége rögtön eltűnt szemek elöl; gyönyör helyett, minden egyebet kizáró súlyos parancsokat olvastak magukra nézve; megkötöttség és szorongó elmélyedés szállta meg lelküket, melynek nyomása alatt életük elhaloványult, vidorságát elveszítette, bajteljes bucsu-járattá és megpróbáltatás pályájává vált: környezve szenvedelmes tanok által az Ádám megeséséről és elkárhozásáról, messze hátra az ősidőkbe, — továbbá a végítéletéről, a tisztító tűzről és pokol lángjairól, messze be a jövőbe; — és mind e látnokok szíve, mind azoké, kik rájuk figyeltek, ama látmányok mélyében elsüllyedtek.

Azonban úgy kell lenni, hogy ezek nem tökéletes férfiaknak voltak nem teljes látványai. Még várakozik a világ a költő-látnokra, a kibékítőre, ki nem mulattatva játszik, mint Shakespeare, s nem a sirok közt keres, mint a halott-szomorú Swedenborg, hanem, ki látni, beszélni és tenni fog egyenlő lelkesültséggel. Mert hisz a beismerés csak növelheti a napfényt; a tudatos szeretet több a homályosnál, és összefér a mindezt fölkaroló bölcsességgel.

JANCSÓ LAJOS.